

A magyar cserkészmozgalom fejlődésének története (1912–1948)

FÜLE SÁNDOR

Az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai oktatásügyében a magyarországi nevelőintézmény, a cserkészzet is hozzátartozott. Magyarországon 1912. december 28-án alakult meg a Magyar Cserkész Szövetség.¹

1910-től néhány csapat szervezése megkezdődött. A mintája Angliában Robert Baden-Powell (a cserkészek „Bi-Pi”-nek becézték) munkájaként az 1907-1908 évektől szerveződött. A magyar cserkészmozgalom fejlődésének történetét vizsgálva megállapítható, hogy Magyarország a világcserkészlet fejlődésében a legelső közt volt. A hivatalos megalakulástól a megszűnésig, 36 éven át, a fejlődése nagy ívű volt és jelentős értékeket eredményezett.

A magyar cserkészetről az első közlemények már 1909-ben megjelentek a Nagybeckereki Piarista Gimnázium értesítőjében. A cserkészzet első magyar terjesztői Szilassy Aladár, Megyericsy Béla és Sík Sándor voltak.² A nagy munkában őket, Karácsony Sándorral az élen, többen követték.

A számunkra oly jelentős témáról szóló előadásunkban, az elért forrásanyagokat mindenekelőtt neveléstörténeti és pedagógiai szempontból vizsgáljuk.³ Csak „éppen érintjük” a magyar cserkészmozgalommal kapcsolatos gyakori ideológiai és politikai vonatkozásokat. A jelentős kutatási eredmények közül elsősorban Sík Sándor, Karácsony Sándor, Dobos László, Bodnár Gábor, Gergely Ferenc, Mészáros István kiváló munkáit használjuk fel. A leírtakat egybevetjük az átélt tapasztalatainkkal, az 1938–1948 évek közötti cserkész életünkkel. Sokakkal együtt mindezek alapján nekünk is meggyőződésünk, hogy „...a magyar cserkészlet története a nevelési tanulságok kimeríthetetlen tárháza”.⁴

A 36 éves fejlődés folyamata

Jelentős magyar neveléstörténész (Mészáros István) megállapítása, hogy az 1916–1946 évek között a magyar cserkészpedagógia a virágkorát élte.⁵ Ebben a virágkorban voltunk magunk is cserkész, nagy szerencsénkre a miskolci 794. Szitytya cserkészcsapatban Bodnár Gábor parancsnok vezetésével.

¹ Bodnár Gábor (1989): *Cserkészkönyv III.* 93. o. Püski Kiadó, Budapest.

² Uo. 91-92.o.

³ Nem foglalkozunk az 1956-ban és az 1989. év után újra szerveződő magyar cserkészlet történeti tényeivel, valamint az 1945-től a mai napig meglévő világ magyar cserkészlet tényeivel sem.

⁴ Gergely Ferenc (1989): *A magyar cserkészlet története (1910-1948)*. Göncöl Kiadó, Budapest.

⁵ Mészáros István (1997): „Cserkészlet, cserkészmozgalom” címszó. Pedagógiai Lexikon. (Főszerk. Báthory Zoltán, Falus Iván.) Keraban Kiadó, Budapest.

Bodnár Gábor a magyar, de 1945 után a külföldön szerveződő magyar cserkészmozgalom jelentős vezetője volt. Az Egyesült Államokban élt haláláig.

Az I. Világháború előtt, Sík Sándor munkájának hatására is, lendületessé vált a cserkészcsapatok szerveződése.⁶ Különösen a II. Világháború után a cserkészetről egyoldalúan, felszínesen ítélezők a cserkészlet militarista jellegét emelték ki. Sokan mások – nem helytállóan –, elítélő jelzőket is használtak. Az ilyen megbélyegzéseket a pedagógiához valójában értők, és a cserkészmozgalmat alaposan ismerők meggyőzően cáfolták.⁷

Az I. Világháború kirobbanása sajnos megtörte a cserkészmozgalom hazai fejlődése lendületét is. Egy válságos időszak következett az egyébként is számos kezdeti problémával küszködő ifjúsági mozgalomban. Tudományosan feltárt tény, hogy már ebben az időszakban a magyar pedagógus társadalom, de a szülők egy része is felismerte a cserkészletben meglévő pedagógiai lehetőségeket, és támogatta ennek az iskolákban történő fejlesztését.

A háború alatti és az ezt követő (1914–1919) események a magyar cserkészmozgalmat is alkalmazkodásra kényszerítették. A háborús és a forradalmi viszonyok tényeiről alapos részletezettséggel Gergely Ferenc ír a 396 oldalas könyvében. A Horthy-rendszerben, jelentős előzetes viták alapján, kialakultak a magyar cserkészmozgalom megváltozott körülmények közötti működésének alapelvei. A kialakulásban jelentősek voltak Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint miniszterek megnyilatkozásai. Klebelsberg szerint „...az utolsó 15 év legnagyobb pedagógiai mozgalma a cserkészlet...”. Hóman szerint „...az iskola is sokat nyer általa azzal, hogy a tanítás mellett a nevelést ápolja erősebben”.⁸

Kiemelten említést érdemel, hogy a Cserkész Szövetség, sokáig Sík Sándor irányításával, nagy gondot fordított a cserkészvezetők cserkészpedagógiai, nevelésmódszertani képzettségének növelésére! Ilyen tartalmú cikkek, könyvek gyakran jelentek meg. Erőteljesen megindult, és folyamatosan tökéletesedett a magyar cserkész-tiszt-képzés. A tapasztalatok felhasználásával ez a képzés (az évek során) rendkívül magas színvonalat ért el.⁹ A test- és jellemnevelés, az erkölcsi és a hazafias nevelés egyre inkább középponti kérdéssé vált a cserkésznevelésben is. Ez teljesen összhangban volt a Horthy-rendszer nevelési törekvéseivel. Az 1930-as évek elejétől a cserkész-tiszt-képzést az őrsvezető-képzés, az ilyen táborok szervezése követte. Több őrsvezetőképző táborban magunk is részt vettünk. Egy „házi őrsvezetőképző” táborban, amelyet Bodnár Gábor parancsnokunk vezetett, nagy élményeket szereztünk. A tábor elvégzésekor egy mai napig őrzött nagyalakú emléklapot kaptunk. Ennek jobb sarkában Bodnár Gábor írásával olvasható a jellem-

⁶ Gergely Ferenc (1989): i. m. 29. o.

⁷ Dobos László (1960): *A cserkészlet kritikája a hazai pedagógiai sajtóban*. Tanulmányok a nevelésméltet köréből. Budapest. A 1966. évi Pedagógiai Lexikon címszava., 242. o.

⁸ Gergely Ferenc (1989), i. m. 58. o.

⁹ Uo.: 60-75. o.

zésünk: „Igyekvő, szorgalmas, értelmes cserkész”. Egész életünkben igyekeztünk, hogy ezt az első írásos jellemzést kiérdemeljük.

Az egyházak, a vallásfelekezetek cserkészmozgalommal való kapcsolatáról, a lényecserkészzet, a farkaskölyök-mozgalom kezdeteiről, az öregcserkészetről bőséges kutatási anyag áll rendelkezésre.¹⁰ Ezekről a témákról előadásunkban nem beszélünk. Ugyanígy bőségesen feldolgozták a II. Világháború alatti és utáni nagyon nehéz, sok oldalról akadályozott fejlődés tényeit is.¹¹ Magunk ez alkalommal inkább a lényeggel, számunkra a legfontosabbal, a cserkészpedagógiával foglalkozunk.

A cserkészpedagógia értékei

A Baden-Powell-i örökség (az angol boy scout cserkészmozgalom) lényege a jellem képzése és a tábori ügyesség fejlesztése. A tevékenység során mindig a fiúk természetéhez alkalmazkodtak. Számukra sok megbízást adtak. „Élni hagyni” volt a fő jelszavuk. Ezért a cserkészek nagy feladatok elvégzésére voltak képesek. A cserkészmozgalom alapítójának nézetei (aki nem neveléstudós volt), természetesen nem alkottak egy új tudományos pedagógiai rendszert. Pedagógiai nézeteinek legfőbb jellemzője a gyermekközpontúság volt! A feladatok meghatározásakor figyelembe vették a cserkészek életkori sajátosságait. Fő törekvésük az öntevékenységre és az önállóságra szoktatás volt. Az egyéni és a közösségi nevelés összhangjának megteremtésére törekedtek. A cserkészvezetőket a fiatalokban (az emberben) való bizakodás, a pedagógiai optimizmus és a gyakorlatiasság jellemezte. Döntő elv volt a másokon való segítség! Baden-Powell szerint a cserkészszellem bátorságot, tette- készséget, önállóságot, megfontoltságot jelentett.¹²

A cserkészzet figyelemre méltóan értékes neveléstanával számos angol, amerikai, de magyar írás is bőven foglalkozik.¹³ A cserkészpedagógia legfontosabb értékeit a magyar neveléstudományi munkákban általában elfogadott rendszer, annak alrendszerei szerint foglaljuk össze. A továbbiakban már csak a cserkészzet magyar tartalmi kérdéseire összpontosítunk.

A cserkészzet célrendszerének magyar tartalma

Pedagógiai szempontból fontosnak tartjuk, hogy a cserkészpedagógia elveiben – a 20. század elejei reformpedagógiával erős kapcsolatban Rousseau, Dewey,

¹⁰ Uo.: 75-92. o.

¹¹ Uo. 299-379. o. és Bodnár Gábor (1989): *A magyarországi cserkészzet története*. Karácsony Sándor (1946): *Demokrácia és cserkészzet*. Budapest.

¹² Gergely Ferenc (1989): i. m. 13-15. o.

¹³ Boden-Powell (1908): *Scouting for boys*. London; Sik Sándor (1930): *A cserkészzet*. Budapest; Mészáros István (1984): *Cserkészzet és pedagógia*. Pedagógiai Szemle. 7-8. sz. 722-732. o.; Mészáros István (1988): *Sik Sándor magyar cserkészpedagógiája*. Budapest; Gergely Ferenc, i. m. 390-392. o.

Claparède, Ellen Key hatásai és tanításai ismerhetők fel.¹⁴ A cserkészpedagógia Herbart és Foerster elméletét is hasznosította.¹⁵ A magyar pedagógiai gondolkodók közül elsősorban Nagy László, Imre Sándor és Karácsony Sándor pedagógiájának elemei épültek be a magyar cserkészpedagógiába.¹⁶ Weszely Ödön *Pedagógia* című könyvének kiváló tartalma azonban ebből hiányzik!

A cserkészpedagógia alapjait – a fentebb már kiemelték mellett – a cserkész-törvények jelentették. A törvények ereje főként abban volt, hogy nem tiltásokat rögzített, hanem a 10-16 éves cserkészeket pozitív cselekvésre ösztönözte.

A cserkész-törvények a cserkész tevékenység fő céljait és fő követelményeit foglalták össze. A magyar, az angol és az amerikai stb. cserkész-törvény-változatok között bizonyos különbségek voltak.¹⁷ Az első magyar törvények megfogalmazásban (sorrendben): a becsület; a hazához való hűség; a másokon való segítség; a barátság, és minden vallásnak, nemzetnek a tisztelete; lovagiasság; az állatok szeretete; a vidámság; a takarékoság; a gondolatban, szóban, tettben való tisztaság erényei emelkednek ki.¹⁸

A végleges magyar törvényi megfogalmazásban a sorrend a következő: az igazmondás; a kötelességteljesítés; a mások segítése; másokkal való testvéri kapcsolat; másokkal szembeni gyengédség, a saját magával való szigorúság; a természetszeretet; az engedelmesség; takarékoság; testi-lelki tisztaság emelkedik ki.

A cserkész-törvényekből a valláserkölcsi nevelés hatása egyértelműen kiderül. Voltak (és bizonyára vannak) olyanok, akik ezt a tényt pozitívan, míg mások negatívan ítélték, ítélik meg. Magunk a jelzett kiváló csapatban történő neveltetésünk tényleges hatásaira gondolva, a valláserkölcsi tartalmat egyértelműen pozitívan értékeljük. A cserkész-törvények megtartásához (ezt rendkívül szigorúan vették) a cserkésznek erős akaratra volt szüksége! Az akarat és a jellem nevelése egymástól elválaszthatatlanul a cserkészlet alapvető célja volt. Itt jegyezzük meg, hogy a szocialista társadalom éveiben, amikor pedagógusképző főiskolákon pedagógiát oktattunk, az akarat- és a jellemnevelés témája erősen háttérbe szorult. A szakkönyvekben ilyen témák kifejtése nem is szerepelt. Az oktatás során e témára különös gondot fordítottunk.

A cserkész-törvények betartását, az akarat és a jellem nevelését a cserkészcsapatokban, mint célt elérték, mint követelményt megvalósították. Nagy szükség lenne arra, hogy a 21. század elején hazánkban ilyen célokat, követelményeket kitűző és megvalósító ifjúsági mozgalmak működjenek. Sajnos, a II. Világháború után Magyarországon az ilyen pozitív személyiségformálást végző ifjúsági mozgalmakat

¹⁴ *Pedagógiai Lexikon* (1976): I. kötet (Főszerk.: Nagy Sándor) Akadémiai Kiadó, Budapest, 241-242. o.; *Pedagógiai Lexikon* (1997): I. kötet. 254-256. o. (Főszerk.: Báthory Zoltán, Falus Iván) Keraban Kiadó, Budapest.

¹⁵ Gergely Ferenc, i. m. 19. o.

¹⁶ Uo. 19. o.

¹⁷ Uo. 16-20. o.

¹⁸ Gergely Ferenc, i. m. 17. o.

„szétverték”. Kétségtelen, hogy a létrejövő úttörőmozgalom (csapatonként különböző színvonalon) pótolni tudta a gyermekek nevelésében ezt a hiányt. Sajnálatos, hogy a 1989. évi rendszerváltozás után az úttörőmozgalom is a „probléma-rovatba” került. Az úttörőcsapatok, a cserkészcsapatok újjáalakulva viszonylag kevés számú gyermek nevelésével tudnak foglalkozni. A cserkész- és az úttörőmozgalmak célkitűzései között jelentős különbségek, de azonosságok is találhatóak. Magunk az 1948–1951 években úttörőcsapat-vezetőként is működünk. Cserkész tudásunkat és tapasztalatainkat ott jól tudtuk hasznosítani (a Budapest III., Szentendrei út 129. Általános Fiú Iskolában).

A cserkész-tevékenységrendszer gazdagsága

A magyar cserkészlet sokoldalú és folyamatosan gazdagodó tevékenységét a legjobban és legrészletesebben Bodnár Gábor háromkötetes munkája, a *Cserkészkönyv* (1989) mutatja be. A könyvet tanulmányozva ráismerünk arra, hogy annak továbbfejlesztett tartalmát, vagy jelentős tartalmát velünk is megvalósították. A körülmények változásával – természetesen – ez a tartalom több részletében változott. Ez a cserkész-tevékenységrendszer alakításában mindig így történt.

A *Cserkészkönyv* I. kötetében az alapok, a törvényértelmezés, a cserkészfogalom mellett a táborozás elemi tudományának elsajátításáról van szó. A magyar mondák, a rovásírás, az íjkészítés, az állatnyom, útjelek, sípjelek, csomókötések ismerete egészen konkrét, könnyen utánozható, megvalósítható leírásokkal található. A sátorverés, a tűzrakás, a szalonnasütés stb. tudományának elsajátítása volt a legfontosabb. (Mindezeket még ma is tudjuk.)

Az erdőn való izgalmas, egyedüli időtöltés életkoronként változott. Először egy óra nappal, több óra nappal, majd 24 óra, benne egy éjszaka is. Nekünk (már őrsvezetőként) egy különpróba alapján egy éjszakát kellett egyedül az erdőben töltenünk. Közben a Bükk-hegységben Szent-Lélek és a Mária-forrás környékén, különböző helyeken kaptuk az utasításokat, mit kell csinálnunk. Azt nem tudtuk, hogy idősebb cserkész társaink (pl. a cserkész tiszti unokatestvérem, Ádám István) vigyáztak ránk.

A tavaszi, a nyári és a téli táborozás előtt (amelyeket leggyakrabban a Bükk-hegységben, Királykúton és Mályinka faluban az iskolába szerveztünk), alapos kiképzést kaptunk. A felszerelésről, a csomagolás módjairól, a sátor felveréséről, az egészségügyi szabályokról, az elsősegélynyújtás alapelveiről, a reggeli tornagyakorlatokról a táborozás előtt „elméleti vizsgát” is kellett tennünk.

A I. kötetben még a Tanítvány, a Csodaszarvas, a Vérszerződés, a Szemfüles fiú, a Vasgyúró próba újabb követelményei, tevékenységei találhatóak meg.¹⁹

A *Cserkészkönyv* II. kötetében ugyancsak a Próbarendszer más követelményei és tevékenységei találhatóak. A Próbarendszer tárgykörei mindhárom kötetben azo-

¹⁹ Bodnár Gábor (1989): *Cserkészkönyv* I. kötet. Püski Kiadó, Budapest.

nosak: Jellemnevelés; Cserkészstudás; Embertársak szolgálata; Magyarságismeret; Testi teljesítmény. A próbák tartalmát 10-12, 12-14, 14-16 éves korosztályok szerint csoportosították és alakították. Ezek rendkívül jól áttekinthetőek.

A II. kötetben alaposan kidolgozott a Hitvalló próba (Cserkészjellel; Kötelességek Istennel, a hazával, az embertársakkal szemben); a Kalandozó próba (pl.: Táborozás; Térképismeret; Morzejelek; Főzés; Éjjeli őrség; Cserkészjátékok); a Táltos próba (pl.: Táltosok; Balesetek; Mentődoboz-összeállítás; Betegápolás; Őrsi élet); a Halász-Vadász próba (pl.: Magyar állatmesék; Népdalok; Természet megfigyelés; Nyomolvasás; Vadászat; Halászat; Egy nap egyedül az erdőn); és a Bujdosó próba (Önnevelés; Önmegtartóztatás, pl. szomjasak vagyunk, forráshoz is értünk, de megálljuk, hogy nem iszunk vizet; Akadályverseny; Sportok; Éjjeli gyakorlatok; Megfigyelőverseny) egészen konkrét, fiúknak tetsző, hasznos, de boldog gyermekkort biztosító tevékenységi formái és alkalmazási módszerei találhatók.²⁰

A Cserkészkönyv III. kötetében az Apostol próba követelményei, tevékenységei (pl.: Példamutatás; Jellemnevelés; Önnevelés; A szónoki beszéd követelményei); a Julianus próba (pl.: Honfoglaló magyarok életmódja; A csillagos ég, az ásványok, a kőzetek, a termőtalaj megismerése; térképészeti ismeretek); a IV. Béla próba (pl.: Az emberi test ismerete; Elsősegélynyújtási ismeretek; Balesetvédelem; Gyógyóvénnyek ismerete, gyűjtése; Házi gyógyszerek készítése; Természetjárás szabályai); a Tinódi próba (pl.: Magyar népdalok, népmesék, népszokások; Néptánc; Népviselet; Helyi díszítőművészet; Magyar történelmi ismeretek; Más népek megbecsülése; A magyarság nagy értékei; Cserkész történelem); Toldi próba (pl.: Egyedül 24 óra az erdőben. Ezt az én cserkész koromban Indián próbának hívták; valamint Táborok szervezése; Teljesítménypróbák; Sport; Házimunkák végzése) követelményei és gazdag tevékenységi formái, alkalmazási módszerei találhatók.²¹

A magyar cserkészpedagógia gazdag (a legjobban ismerjük a Bodnár Gábor által kidolgozottak) próbarendszerét, annak követelményeit, tevékenységi formáit, tartalmát és módszereit ismerők egyértelműen megállapíthatják a cserkészmozgalom politikamentességét.

A leírtak alapján, a 21. században, a cserkészlet nélkül is, szükséges lenne a magyar nép, a magyar nemzet, Magyarország, de a világ minden más népének, az emberiségnek a szeretetére és szolgálatára nevelés. A cserkészmozgalomban a fentiek elemzése alapján is kiderül, mindez hangsúlyos volt.

A bemutatott három kötetben egyetlen egy szó sem található (!), amely fasiszta, nacionalista, antiszemita, vagy rasszista nézeteket mutatna! Azt is hangsúlyozzuk, hogy 10 éves cserkésztevékenységünk során mi egyetlen egy más népeket lebecsülő, vagy a zsidók negatív megítélésére utaló megjegyzést nem hallottunk. Ilyen tanításokra nem emlékszünk. Így soha nem voltunk, nem vagyunk „olyan magya-

²⁰ Bodnár Gábor (1989): *Cserkészkönyv* II. kötet. Püski Kiadó, Budapest.

²¹ Bodnár Gábor (1989): *Cserkészkönyv* III. kötet. Püski Kiadó, Budapest.

rok”, mint amiket a magyarokat általánosítva megítélők (sajnos, bizonyos pártok képviselői is) hangsúlyozni szoktak. „Címkézik” az 1948-tól, de az 1989. évi rendszerváltozás után is (és differenciálás nélkül) az egész magyarságot! A magyar értelmiség, sőt, a demokratikus pártok szinte mindegyike ezt eltűri. Jó lenne, ha ez a felületesség hazánkban nem folytatódna! Inkább a környező országokban (pl. Szlovákia, Románia, Szerbia, Ukrajna) fellelhető magyarelles megnyilvánulások ellen küzdenék közösen! Igaznak érezzük Bodnár Gábor intelmét (Cserkészkönyv III. kötet 1. lapján) „*Kedves fiúk! Győzzétek le a magyarság ellenségeit*”. Mert a magyarság ellensége az, aki róla differenciálatlanul általánosító megjegyzéseket tesz, és aki pl. nem felemelni, nem fejleszteni, hanem züllesztetni kívánja a magyar ifjúságot, a magyarságot. Az EU fejlett tagországainak népei és pedagógiai ezt a kérdést így értelmezik. Érdemes alaposabban megismerni a demokratikus felfogásokat! A média ezeket is közölhetné!

A cserkészpedagógia módszertana

A cserkész-tevékenységrendszer kimeríthetetlen gazdagságát a fentiekben csak érzékeltetni tudtuk. Fontos lenne – a meglévő kutatási anyagok felhasználásával – kutatóknak, kutatócsoportoknak erről, valamint az eszközrendszeréről és a módszerekről is egy átfogó monográfiát készíteni.²²

Ezt a kívánt monográfiát a 19. és a 20. századi magyar pedagógiai gondolkodók értékes szellemi hagyatékával együtt jól lehetne használni egy időtálló, valójában politikamentes Magyar Pedagógia Könyv elkészítéséhez. Ez a könyv bizonyára gazdagíthatná az Európai Unió tagországainak pedagógiáját is. Megismerhetnék az igazi magyar szellemiséget és a demokratikus pedagógiai kultúrát. Csak remélhető, hogy egy ilyen könyv a 21. század első felében készül. Nagy szükség lenne rá!

A cserkészpedagógia eszközrendszere, módszertana alaposan átgondolt és jól kidolgozott volt. A cserkészneveléstanával, azon belül a speciális eszközökkel és módszerekkel a Magyar Cserkészvezetők Könyve IV. kiadásában (amely három kötetes munka) foglalkozik.²³ Ez a módszertan gyakorlatorientált volt!

A cserkészotthon, a műhelymunkához műhely, a rendgyakorlatok, a játékok, a sportok, a szolgálatok, a kivonulások, az ünnepélyek, a kiállítások, a táboroztatások, a próbáztatások tevékenységi formáival kapcsolatos módszerek számos más magyar cserkészkönyvben és folyóiratban is bőven megtalálhatóak. Az elmélet és a gyakorlat egységben volt!

Előadásunkban a magyar nevelés elméletében tudományosan kidolgozott nevelési hatásrendszerrel és módszerekkel hasonlítjuk össze, illetve azok elemeihez viszonyítjuk a cserkészélet gyakorlatában leggyakrabban alkalmazott módszereket.²⁴

²² Gergely Ferenc, i. m. 390-392. o.

²³ Uo. 106-114. o.

²⁴ Bábosik István (1999): *A nevelés elmélete és gyakorlata*. 83-148. o. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

A cserkészzet nevelési folyamatában a közvetlen (direkt) és a közvetett (indirekt) nevelő hatások egyaránt érvényesültek. A cserkészvezetők (parancsnokok, tisztek, segédtisztok, őrsvezetők) a cserkészélet normáit, eszméit, ideáljait, céljait, magatartási követelményeit a cserkészek számára életkoruknak megfelelő módon, jól érthetően közölték. Ezt magunk is sokszor tapasztaltuk. Alapvető követelmény volt (és remélhetőleg az 1989 utáni magyar cserkészcsapatokban is az), hogy a tanulatkat mindenkinek szinte azonnal alkalmaznia kellett. A konkrét feladatokat jól meg kellett oldani.

A felnőtt cserkészvezetők tekintélye és nevelő hatása jelentős volt. A 794. Szitytya cserkészcsapatban Bodnár Gábor parancsnokunk (és Szentkúti Félix, a csapat tanárelnöke) számunkra igazi minta, kiváló példa volt. Követeléseiket mindig nyugodtan megmagyarázták. De az is igaz, hogy csak egy alkalommal.

A feladatok megoldásához a cserkészvezetők és a társak segítséget adtak. A vezetők ellenőriztek, értékelték, ha kellett, újra felvilágosítottak. A nehézségek esetén ösztönöztek. A legkisebb igyekezetet is elismerték.

A cserkészcsapatok életében nagy szerepe volt a szokások kialakítását szolgáló („beidegző”) módszereknek. A gyakoroltatás jellemző volt.

A magyar történelmi eszményképek, példaképek állítása tudatos és rendkívül hatásos volt. A cserkészmozgalomban soha nem alkalmazták a kényszerítés módszerét. A meggyőzés módszere dominált. A közvetett (indirekt) hatásrendszer a cserkészpedagógiában a legkiemeltebben érvényesült. A közösségi szellem (igazi demokratikus alapokon) maximálisan érvényesült. Ez a közös fizikai tevékenységekben (otthonakarítás, díszítés, táborverés, tűzrakás stb.) állandóan megmutatkozott. A kiscsoportos tevékenységekre és az őrsök által végzett (a legtöbbször versenyszerű) munkákra épült minden. Ezek, napjaink „világi” pedagógiája szerint is, a közvetett hatásrendszer alapvető forrásai.²⁵

A cserkész szervezeti egységekben a tagok között szoros baráti, „testvéri” kapcsolat volt. Értelmetlen vitára, ellenkezésre nem emlékszünk. Az okos viták, érvelésekkel a cserkészek jellemzői voltak. Ezt a vezetők tanították (már 10 éves kortól), és megkövetelték.

Az egymás (és mások) kölcsönös segítése (cserkész törvény alapján) a legfontosabbak egyike volt. Az esetünkben is jellemvonásunkká vált.

A kölcsönös ellenőrzés és értékelés módszere minden elvégzett cserkésztevékenységre kiterjedt. A példaadás minden cserkész számára kötelező volt. Erős volt a cserkészek „jóra való” motiváltsága. (Bár így lenne ez a mai „tanárverő” tanulók esetében is!)

²⁵ Kohlberg, L. (1966): *Moral education in the schools. A Developmental View.* School Review 74. 1-30; 37-42.

A cserkészpedagógia módszertanában az együttműködés (a kooperáció) a leginkább alkalmazott eljárás volt. Ez a legnehezebb erdei terepeken végzett akadályversenyeken is megmutatkozott.

A cserkészközösségekben elért jelentős nevelői eredmények, a kitűzött célokkal, a világos követelményekkel, az élményt nyújtó tevékenységekkel, az elérhető perspektívákkal, az erős „tradicionális” és az őrsönként, csapatonként kialakított hagyományokkal is magyarázhatók!

A cserkészpedagógia gyakorlatában az értékrendszer, a célrendszer, a követelményrendszer, a tevékenységrendszer, az eszközrendszer, az ellenőrzési és értékelési rendszer szoros egységben volt! „Ebben állt a nagy titok!” Ezért volt jó!

Elmélyült további kutatások alapján érdemes lenne a cserkészpedagógiát még teljesebben összegezni! Nagy érték lehetne az összegzés valamennyi magyar ifjúsági mozgalom, az iskolai és pl. a napközi otthoni nevelés pedagógiáinak fejlesztési koncepcióinak kidolgozásakor.

A magyar cserkészlet problémái

A már említett forrásmunkák készítői a problémákat alaposan feldolgozták. Így most azokról csak egy vázlatos áttekintést adunk.

A súlyos és állandó pénzügyi nehézségek akadályozták a cserkészpedagógiai rendszer még eredményesebb megvalósítását.²⁶ A szegénység jellemezte a legtöbb cserkészcsapatot. Ezt magunk is átéltük.

Az egyházak és a vallásfelekezetek mozgalommal való kapcsolatának problémái számos helyen és tartósan jelentkeztek.²⁷ Pozitív példák is bőven voltak!

Sok problémát okozott (egy bizonyos korszakban) a leventeintézménnyel való kapcsolat. A cserkészlet militarizálására tett „felső” lépések a legnagyobb problémát jelentették a demokratikus és magyar szellemű cserkészcsapatok számára.²⁸

A legnagyobb problémát az 1919 és az 1992 években Európa-szerte jelentkező súlyos politikai változások jelentették.²⁹ E problémák elkerülése érdekében számos cserkészvezető „próbált” cselekedni. A mi csapatunkban sikeresen!

A II. világháború után az úttörőmozgalommal való egyesítési törekvések okoztak problémákat.³⁰ Az említett (főként a szovjet és hazai kommunista nyomásra jelentkező) problémák megoldhatatlanná váltak. Ezért 1948 szeptemberében, (mert „megszüntették”), a magyarországi cserkészmozgalom bejelentette, hogy a törvényes keretek közötti működését befejezi.

²⁶ Gergely Ferenc, i. m. 179-180., 260-262. o.

²⁷ Uo. 75-84. o.

²⁸ Uo. 131-138. o.

²⁹ Uo. 45-321. o.

³⁰ Uo. 348-380. o.

Néhány tanulság

A magyar cserkészmozgalom (az angol alapítók megismert pedagógiáját használva), a vizsgált (viszonylag rövid) időszakban jelentős fejlődést ért el. Gergely Ferenc idézett, alapos könyvében jelzett politikai „eltévelyedések”, torzulások elsősorban egyes felső vezetői körökben mutatkoztak. A mi 794. Szittya cserkészcsapatunkban csak a „honvéd-őrsvezetőképzés” néhány gyakorlati követelményét (pl. lövészet) érzékeltük!

A cserkészvezetőkről az 1948-1988 közötti években alkotott, gyakran szélsőséges véleményeket soha nem tartottuk elfogadhatónak. Például Bodnár Gábor cserkészparancsnokunktól egyetlen egy megjegyzést nem hallottunk, amelyek a zsidók ellen irányultak volna. Csapatunk több tagjának (nekünk is, Révész Miklós) zsidó barátja volt. Soha nem voltunk antiszemiták! Szüleinktől (akik zsidó családoknál, pl. Borstein Soma fűszerkereskedőnél dolgoztak), iskoláink pedagógusaitól, osztályfőnökeinktől, cserkészparancsnokainktól, rokonainktól, barátainktól (Miskolcon) soha zsidóellenességet nem tapasztaltunk. Sőt, élelemmel segítettek a bujkálásra kényszerített zsidó üldözötteket. Ezek tények!

A mi cserkészcsapatunkban vezetőink részéről egyetlen egy uszító megjegyzésre sem emlékszünk, amely például a szomszéd országok népei ellen szólt volna. Ilyen témák semmilyen cserkész foglalkozáson és egyéb beszélgetések során sem vetődtek fel. Az igaz, hogy a trianoni igazságtalanságokról gyakran volt szó. (De erről az 1989. évi rendszerváltozás után a média hiteles értékeléseket ad.)

A legfontosabb tanulság az elmondottakkal kapcsolatosan az, hogy a cserkészcsapatokban erőteljesen a magyarság, a magyar nép, a magyar haza szeretetere neveltek! De más népeknél (számos országot, népet közvetlenül is megismerve), ugyanezt tapasztaltuk.

Az is tanulság, hogy a cserkészcsapatok életében a legfontosabb, a leghangsúlyosabb feladat az erkölcsi, az akarati és a jellemnevelés volt! Ezt a feladatot a legtöbb magyar cserkészcsapatban magas színvonalon és igen eredményesen oldották meg. Ugyanezt teszik az EU fejlett tagországaiban és a világ legtöbb országában. A tanulásra, a becsületes munkára, a nehéz, küzdelmes magyar életre nevelték a fiatalokat. A cserkészvezetők világosan megmutatták azt az utat, amelyen egy magyar cserkészfiatalnak járnia kell. A cserkészekben azt is tudatosították, hogy a mindennapi életükben milyen hibákat kell elkerülniük. A dohányzás, az italozás (drogozás akkor még nem volt), a korai szexuális élet, az azonos neműek közötti kapcsolat, az önző, tartalmatlan, az erőszakos élet elkerülésére készítettek fel. És hangsúlyozták a családi élet, a leendő gyermekek iránti felelősségérzet fontosságát.

A magyar cserkésznevelésnek, pedagógiának nagy tanulsága, hogy a családi és az iskolai nevelést jól kiegészítve értékesebb emberekké, jó magyarokká nevelték a 10-16 éves fiatalokat. Bár így lenne ez napjaink magyar cserkészcsapataiban és a világban (a 15 millió magyarságot érintő) magyar cserkészcsapatok életében is!

Tanulásként fogalmazható meg, hogy változatlanul fontos a cserkész múlt értékeinek, természetesen a hiányosságainak, problémáinak is egyre objektívebb feltárása. A cserkészpedagógia hatásaival a 21. század elején már nem az egyoldalú, sokszor a szélsőséges politikai nézetek képviselői, hanem a magyar neveléstudomány jól képzett és objektivitásra képes, higgadt képviselői foglalkozzanak. Erre jó példát ad Karácsony Sándor és Mészáros István jelentős munkássága.

A közeli években érdemes lenne a cserkészpedagógia témakörében egy nemzetközi konferenciát szervezni Magyarországon. Ez egy fürstenfeldi neveléstörténeti konferencia fő témája lehetne! Erre azért is szükség lenne, mert Magyarországon, Európában, a világban – a sok problémát is felvető – ifjúság nevelésében jóval erőteljesebb és eredményesebb nevelésre van szükség. Ehhez a tevékenységhez a cserkészpedagógia értékeinek még teljesebb feltárása jó alapot jelentene.

Előadásunk befejezéseként megemlíjtük, hogy 40 évi „szünetelés” után 1989-től újra él a magyarországi cserkészmozgalom.

Az ifjúság jelentős része számára erőteljesebben kellene létrehozni és fejleszteni a cserkészcsapatokat!

Az 1989. év rendszerváltozás idején – A „Régi magyarság” sorozatban – megjelent kiváló cserkészpedagógiai könyvben összegezték az 1910–1948 közötti években működő cserkészcsapatok nevelési értékeit, nagy eredményeit.³¹

Az ismert cserkészpedagógiai értékek és a 19-20. századi magyar pedagógiai gondolkodók szellemi hagyatékának felhasználásával ifjúságunk egy részének neveltségi állapota jelentősen javulhatna.³²

Magyarország 21. századi elmaradhatatlan felemelkedése, gazdagodása csak egy erős haza- és népszerűtettel, egy korszerűen képzett, becsületes, tettekkel kitűnni vágyó ifjúsággal képzelhető el. Ilyen ifjúság neveléséért a cserkészmozgalom sokat tehetne.

„Ragyogi cserkészliliom!”

³¹ Bakay Kornél (1989): *Ragyogi cserkészliliom*. Metrum Kiadó, Budapest.

³² Füle Sándor (2007): *A magyar pedagógiai gondolkodók szellemi hagyatéka*. Előadás a II. Nemzetközi Neveléstörténeti Konferencián. Fürstenfeld, Ausztria. 2007. október 12-13.